

Anmälan mot bl.a. åklagare för bristande objektivitet under förundersökning och brottmålsrättegång

Bakgrund

En äldre man, AA, berövades livet i sin lägenhet i ett flerfamiljshus i Eslöv år 1986. Gärningsmannen slog ett stort antal slag mot AA:s huvud med en ljuslykta av glas och lindade därefter en telefonsladd runt hans hals. AA avled till följd av slagen med ljuslyktan, möjligen i samverkan med strypning. Att AA berövats livet upptäcktes av två släktingar som kom för att besöka honom på kvällen den 9 juni 1986. När släktingarna kom till AA:s bostad var dörren låst och de låste upp med en medhavd nyckel. Innanför dörren låg morgontidningar från den 8 och 9 juni, och mot bakgrund av bl.a. detta kunde det sedermera fastställas att AA berövades livet någon gång under tiden den 7–9 juni 1986.

Vid brottsplatsundersökningen noterades bl.a. följande. Samtliga dörrar och fönster till lägenheten var utan åverkan. AA anträffades på golvet i sovrummet, liggandes på mage med ansiktet rakt ner mot en matta. Han var klädd i bl.a. skjorta och byxor. Fodret i den högra bakfickan på byxorna var vänt ut och in och varken AA:s plånbok eller egna nycklar återfanns i lägenheten. En telefonsladd var lindad runt AA:s hals och knuten med en råbandsknop i centrum av nacken. AA:s huvud och mattan under huvudet var kraftigt blodbesudlade. Det fanns blodstänk på väggarna. På golvet invid AA stod en telefondosa. På telefondosan säkrades bl.a. ett avtryck av s.k. papillarlinjer. I diskhon i köket anträffades en blodig mindre duk som antogs komma från telefonbordet i sovrummet. På en byrå i vardagsrummet anträffades en ljuslykta av glas som antogs utgöra brottsverkyget. På bordet i matrummet var det dukat för två personer.

En förundersökning om mord pågick under år 1986 och 1987. Under förundersökningen hölls bl.a. ett stort antal förhör. Förundersökningen lades ned utan att någon person varit misstänkt för brottet. Inledningsvis trodde polisen att papillarlinjeavtrycket härrörde från ett finger. Avtrycket gav emellertid ingen träff vid sökning i fingeravtrycksregistret. År 2005 blev det möjligt att i fingeravtrycksregistret söka även på avtryck från handflator. I augusti 2009 gjorde polisen en sådan sökning på det aktuella avtrycket. Det konstaterades att avtrycket kom från viss del av BB vänstra handflata. BB hade år 1987 dömts för bedrägeri

och försök till bedrägeri och i samband med utredningen av dessa brott hade hans handavtryck registrerats.

Förundersökningen om mordet på AA återupptogs. Under tiden februari till april 2010 genomfördes under två kortare perioder hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning riktad mot BB. Samma dag som hemlig teleavlyssning påbörjades för andra gången kallades en kvinna, CC, till förhör hos polisen. CC hade haft ett förhållande med BB vid den tidpunkt då AA berövades livet, och dömdes tillsammans med BB för tidigare nämnda bedrägeribrottslighet. I den kallelse till förhör som tillställdes CC angavs att hon skulle höras om sin ”eventuella kännedom om ett mord i Eslöv 1986”. Syftet med åtgärderna var att utröna om CC skulle kontakta BB i anledning av kallelsen. Förhör med CC hölls och dokumenterades.

BB frihetsberövades den 13 april 2010 och häktades några dagar senare. Husrannsakan genomfördes och bl.a. datorer som kunde ha använts av honom togs i beslag. Digital media i datorernas hårddiskar undersöktes. I syfte att utreda om det i datorerna fanns information med anknytning till mordet på AA använde sig polisens tekniker av vissa sökord. Det förhållandet att sökord användes redovisades inte i det protokoll som upprättades över undersökningen. I protokollet redovisades slutsatsen att ingenting av intresse för utredningen hade påträffats.

Den 7 oktober 2010 väckte åklagaren åtal mot BB för mordet på AA. BB nekade till att han hade något med mordet att göra. Den enda konkreta bevisningen mot BB utgjordes av handavtrycket på telefondosan. Åklagaren kom under rättegången att föra fram vissa teorier om ett samband mellan BB och AA, men några bevis för detta presenterades inte.

Tingsrätten fann styrkt att handavtrycket hade avsatts i samband med att AA berövades livet. Mot bakgrund härav fann tingsrätten att det var ställt utom rimligt tvivel att det var BB som var gärningsman, och dömde honom för mord till fängelse i tio år.

BB överklagade domen till Hovrätten över Skåne och Blekinge och anlidade i samband därmed advokaterna DD och EE som ombud och försvarare. I hovrätten åberopade BB ny muntlig samt omfattande skriftlig bevisning. Hovrätten fann, till skillnad från tingsrätten, inte styrkt att handavtrycket hade avsatts i samband med att AA berövades livet och ogillade därför åtalet. Hovrättens dom vann laga kraft.

Anmälan

DD och EE begärde att JO skulle granska förundersökningen och åtalet mot BB. I anmälan gjordes bl.a. gällande att åklagaren, kammaråklagaren FF, Åklagarmyndigheten, Södra Skånes åklagarkammare, hade åsidosatt sin objektivitetsplikt i huvudsak i följande avseenden.

- År 2008 uppmärksammade polisen en annan person som möjlig gärningsman till mordet på AA. Vid tidpunkten för mordet var denna person knappt 15 år gammal

och bosatt i Eslöv. Personen är dömd för ett flertal grova brott mot homosexuella män och avtjänar för närvarande livstids fängelse för mord på en homosexuell man i Stockholm. Trots detta redovisades mannens namn inte på något sätt i förundersökningen mot BB. Dessutom beordrade åklagaren att cirka 250 sidor med uppgifter om personer som man sökt på innan förundersökningen lades ned skulle tas bort från utredningen mot BB. (Denna del av anmälan benämns vid redovisningen av Åklagarmyndighetens yttrande, se nedan, som punkt 5.)

- Att med det syfte som angetts genomföra hemlig teleavlyssning och samtidigt kalla CC till förhör var en bevisprovokation riktad mot BB. Åklagaren redovisade aldrig bevisprovokationen och utfallet av densamma för BB:s försvarare. Att bevisprovokationen misslyckades var en omständighet som talade till förmån för BB. (Denna del av anmälan benämns vid redovisningen av Åklagarmyndighetens yttrande som punkt 2.)

- Sökorden som användes vid undersökningen av de datorer som beslagtogs hos BB hade bäring på mordet och eftersökningen av gärningsmannen, men sökorden redovisades inte vid tingsrätten. Att inte något av orden återfanns i BB:s datorer var av betydelse för BB och för hans försvar. (Denna del av anmälan benämns vid redovisningen av Åklagarmyndighetens yttrande som punkt 3.)

- Eftersom polisen inte fann något som helst samband mellan BB och AA genomfördes en s.k. personkontroll av BB och dennes närstående för att se om BB på något sätt kunde knytas till Eslöv. Åtgärden gav inte något resultat. Åklagaren underlät att redovisa detta vid tingsrätten. (Denna del av anmälan benämns vid redovisningen av Åklagarmyndighetens yttrande som punkt 4.)

Utöver klagomål mot polismyndigheten och åklagaren framfördes i anmälan klagomål mot Lunds tingsrätt och den domare som tjänstgjorde som ordförande vid tingsrättens huvudförhandling i det aktuella målet. Sistnämnda klagomål har handlagts i ett annat ärende som avslutades utan att någon åtgärd vidtogs från JO:s sida (dnr 4655-2011).

Utredning

JO remitterade ärendet till Åklagarmyndigheten för yttrande i de delar för vilka har redogjorts under rubriken "Anmälan". Åklagarmyndigheten (vice riksåklagaren GG) inkom med yttrande. Till yttrandet bifogades yttranden av kammaråklagaren FF och chefsåklagaren vid Södra Skånes åklagarkammare, HH. (I yttrandena benämns BB genomgående som B.)

FF upplyste bl.a. följande.

Ångående rubriken "Bristande objektivitet under förundersökningen" punkt 5

Under ovanstående punkt görs gällande att jag brustit i objektivitet genom att namnet på en för mord dömd person (JJ) inte redovisats i förundersökningen samt genom att ha "beordrat att ca 250 sidor innehållande uppgifter om personer man sökt på från tidigare utredning tagits bort från utredningen".

Jag utgår från att man med skrivningen ”tagits bort från utredningen” avser att dessa sidor i utredningen inte tagits med i förundersökningsprotokollet.

Jag behandlar frågan om de handlingar (uppgivna 250 sidor) där jag gett direktiv om att dessa inte ska tas med i förundersökningsprotokollet först.

Noteras ska att det i skrivelsen till JO varken framgår vilka handlingar som avses eller varför det skulle utgöra en brist att dessa inte medtagits i förundersökningsprotokollet.

Som bilaga till förundersökningsprotokollet finns ett protokoll med rubriken ”Handlingar från förundersökningen 1986–1987”. Innan denna protokollsbilaga fick sin slutliga utformning sammanställde polisen, utifrån mina direktiv, ett utkast till protokollsbilaga.

Detta utkast till protokoll överlämnades till den misstänkte BB:s dåvarande offentlige försvarare KK och till den misstänkte BB själv.

Då utredningsmaterialet var omfattande ville vi, trots att förundersökningen fortfarande pågick och yttrande från SKL återstod, påbörja delgivningen av förundersökningen.

Jag har sedan, efter att ha gått igenom bilagan, i skriftliga direktiv, daterade den 20 juli och den 23 juli 2010 (handling 76 och 81) gett direktiv om vilka handlingar i den preliminära bilagan som inte skulle vara med i den slutliga protokollsbilagan.

Den provisoriska protokollsbilagan finns inte kvar. Polisen sammanställde protokollsbilagan i Durtvå och tryckte ut de exemplar som överlämnades till mig, KK och BB själv. Jag har inte kvar mitt exemplar. Efter mina direktiv gjordes protokollsbilagan om i Durtvå och finns där bara i slutligt skick.

Det material jag i direktiven gett besked om inte skulle tas med i aktuell protokollsbilaga uppgår inte till 250 sidor. Jag kan inte erinra mig att jag gett direktiv om att ytterligare handlingar från utkastet till bilagan inte skulle tas med i den slutliga versionen, men utesluter inte att så kan ha skett i samband med senare diskussioner med utredningsmännen.

Jag har vidare i samband med att förundersökningsprotokollet sammanställdes beslutat att förhör vilka under förundersökningen hölls med anhöriga, en vän till BB samt med en, inte skulle tas med i förundersökningsprotokollet. Jag har bedömt att förhören inte tillfört utredningen uppgifter av sådan betydelse att de måste finnas med och därför av integritetsskäl valt att inte ta med dessa i förundersökningsprotokollet.

KK har fått även det materialet överlämnat till sig. Av promemoria av LL daterad 2010-07-21 med rubriken ”PM angående delgivning av huvudprotokoll” framgår inledningsvis att protokollet är provisoriskt. Vidare framgår att förhör med fyra i samma PM namngivna personer (anhöriga till BB samt ytterligare två personer) liksom resultat av två fingeravtrycksundersökningar överlämnas separat och att detta material inte kommer att ingå i det slutgiltiga protokollet.

De handlingar jag gett skriftliga direktiv om liksom ovanstående förhör uppgår sammanlagt till knappt 250 sidor. Jag utgår från att de handlingar som i skrivelsen till JO omnämns uppgå till ca 250 sidor avser de handlingar jag redogjort för och vilka, förutom att vara tillgängliga för försvaret i överskottsmaterialet, överlämnats särskilt till BB:s tidigare försvarare.

Utredningen som bedrevs efter mordet på AA var omfattande och de handlingar för vilka redogjorts ovan utgör bara en bråkdel av utredningsmaterialet. Att i förundersökningsprotokollet ta med samtligt utredningsmaterial beträffande det 24 år gamla spaningsmordet var aldrig aktuellt.

Förhör hölls med grannar, boende i intilliggande hus och personer som varit på besök i fastigheten under det dygn mordet antogs ha begåtts. Stora ansträngningar gjordes att identifiera personer och fordon som setts i anslutning till adressen. Tips om tänkbara gärningsmän följdes upp och utredningsåtgärder vidtogs för att

klarlägga om personer som tidigare gjort sig skyldiga till brott mot homosexuella kunde misstänkas för mordet.

Jag har i protokollsbilagan innehållande den gamla utredningen valt att i huvudsak ta med förhör med de grannar som bodde i samma flerfamiljshus som den mördade AA, förhör med övriga personer som gjort iakttagelser av AA det aktuella dygnet liksom förhör med personer som haft kontakt med AA på Heta Linjen samt telefonlistor, påträffade hos AA, över olika män vilka denne antogs ha haft kontakt med. Andra handlingar från utredningen i tiden närmast efter mordet finns i huvudprotokollet.

Även i överskottsmaterialet finns uppgifter av betydelse då följande framkommit beträffande AA:s levnadsförhållanden.

AA var en ensamstående homosexuell man med många tillfälliga sexuella kontakter. Flera kontakter antogs ha knutits via tidningsannonser. Man visste genom förhör att flera unga pojkar besökt honom i bostaden. AA hade vid ett antal tillfällen blivit anmäld för sexualbrott, bl.a. otukt med barn, och hade själv vid tidigare tillfällen utsatts för brott i bostaden.

På grund av materialets omfattning togs en promemoria angående detta med i förundersökningsprotokollet (promemorian är inte paginerad men finns intagen efter innehållsförteckningen i huvudprotokollet del A).

Vid sammanställningen av promemorian har hänsyn tagits till de synpunkter BB:s dåvarande offentlige försvarare haft beträffande innehållet.

Ingen person, förutom BB, har varit uppsatt som misstänkt för brottet. Enligt min uppfattning finns i överskottsmaterialet ingen uppgift som talar för att någon person omnämnd i utredningen, med känd identitet eller okänd, varit inblandad i mordet.

Beträffande de handlingar i utredningen som avser den för mord dömd JJ, vilka handlingar inte finns med i förundersökningsprotokollet och inte heller ingick i ovan nämnda provisoriska protokollsbilaga, kan sägas följande.

JJ är bl.a. dömd 2008-10-09 av Svea hovrätt för bl.a. mord och försök till mord till fängelse på livstid. Det framgår av den dom som dessförinnan meddelades av Stockholms tingsrätt att offren var homosexuella män.

Under den tid JJ satt häktad har man i utredningen beträffande mordet på AA vidtagit utredningsåtgärder för att se om han kunde misstänkas också för mordet på AA. Skälet var att AA, liksom JJ:s offer, var homosexuell och att JJ, då minderårig, vid tiden för mordet bott i Eslöv.

Polisen skickade ut förfrågningar och höll därefter förhör med män man visste vid unga år hade besökt AA. Flertalet av de män man sökt brevlades kontaktade polisen. Ingen av dem berättade att JJ varit med vid besöken i AA:s bostad.

JJ hördes aldrig om mordet.

Av vad som framgår ovan och av den promemoria som finns i förundersökningsprotokollet har AA:s levnadsförhållanden varit sådana att han typiskt sett varit en person mer exponerad att utsättas för brott.

Jag har i samband med att innehållet i förundersökningsprotokollet bestämdes, inte varit av den uppfattningen att utredningen beträffande JJ varit av sådan betydelse att den skulle tas med i förundersökningsprotokollet.

Angående rubriken "Särskilt beträffande åklagarens ledande av förundersökningen"

[- - -]

Punkt 2

BB har under förundersökningen varit föremål för hemlig teleavlyssning.

Chefsåklagare MM gjorde en första ansökan om hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning, daterad 2010-02-03. Lunds tingsrätt beslutade i enlighet med ansökan 2010-02-04. 2010-02-16 ansökte jag om hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning beträffande ytterligare en teaddress. Tingsrätten biföll ansökan samma dag. Jag beslutade 2010-03-01 att den hemliga teleavlyssningen och den hemliga teleövervakningen skulle upphöra.

Ny ansökan om hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning gjordes av mig 2010-04-09 med beslut av tingsrätten samma dag. Jag beslutade 2010-04-13 att den hemliga teleavlyssningen och den hemliga teleövervakningen skulle upphöra.

Avsikten med teleavlyssningen var i det inledande skedet att klarlägga vilka teadresser som brukades av BB. De teadresser som ansökan avsåg stod med något undantag registrerade på BB och hustruns företag. Det hade inte gått att fastställa något privat telefonnummer som brukades av BB.

Beträffande syftet med den senare teleavlyssningen kan sägas följande.

Vid tiden för mordet på AA hade BB ett förhållande med en kvinna (CC), också hon boende i Malmö. Kvinnan CC och BB dömdes året efter mordet på AA för bedrägeri och försök till bedrägeri vid flera tillfällen. Gärningarna bestod i att man annonserat i dagspress om att en kvinna sökte kontakt med män. I den efterföljande brevväxlingen har man förmått de män som svarat på annonserna att betala en summa pengar. Delar av den förundersökningen finns med som protokollsbilaga "Bedrägeri" i förundersökningen mot BB då man bedömde det som en tänkbar möjlighet att BB och AA kommit i kontakt med varandra i samband med att AA sökt en homosexuell kontakt.

Utredningen av mordet tydde på att det varit en ensam gärningsman. Vi bedömde att det fanns en möjlighet att kvinnan CC, p.g.a. sitt tidigare förhållande med BB, kunde tänkas känna till mordet.

Samma dag som avlyssningen av BB påbörjades kallades CC till förhör. Av texten i kallelsen framgick bl.a. att det gällde "hennes eventuella kännedom om ett mord i Eslöv 1986" Avsikten var att se om hon skulle kontakta BB. Någon kontakt togs inte och BB frihetsberövades den 13 april 2010.

BB underrättades om den hemliga teleövervakningen och den hemliga teleavlyssningen i enlighet med 27 kap. 31–32 §§ rättegångsbalken i skrivelse daterad 2010-06-22.

I samband med underrättelsen borde jag ha informerat försvararen om den kallelse som samtidigt skickades ut och utfallet av detta. Jag har av förbiseende missat att göra så.

Trots att ordalydelsen i skrivelsen till JO möjligen kan tolkas annorlunda har uppgiften om avsikten med den senare teleavlyssningen inte heller funnits i överskottsmaterialet.

Punkt 3

Under punkt 3 görs gällande att de sökord som använts vid undersökningen av datorer och som funnits i överskottsmaterialet borde ha redovisats i förundersökningsprotokollet.

Vid husrannsakan i BB:s bostad togs datorer i beslag. Syftet var att kontrollera om det i datorerna fanns information av betydelse för utredningen. Sådan information hade t.ex. kunnat vara att BB sökt information om vad som i media skrivits om mordet.

Av undersökningsprotokoll från länskriminalens tekniska rotel, intaget på sidorna 89–90 i förundersökningsprotokollet, huvudprotokoll del A, framgår att inget av intresse för utredningen har påträffats.

Till skrivelsen till JO har bifogats de sökord teknikerna använt vid undersökningen.

Dessa sökord finns inte med i förundersökningsprotokollet. Den omständigheten att man vid undersökningen av huruvida datorerna innehållit uppgifter av betydelse för mordutredningen använt sökord adekvata för mordutredningen ifråga, är enligt min mening inget som behöver redovisas i förundersökningsprotokollet.

Punkt 4

I skrivelsen till JO anføres att jag brustit i objektivitet genom att inte redovisa utfallet av "en s.k. personkontroll av BB och hans närstående för att se om BB på något sätt kunde knytas till Eslöv".

Under förundersökningen har man försökt finna eventuella kontaktpunkter mellan AA och BB.

Av det mejl som tillsänts mig av NN angående registerslagningar och förfrågningar som gjorts i ärendet framgår följande.

Slagning har gjorts på BB med inriktning på ekonomisk översikt över de företag BB har inflytande i och det har i samband härmed också framkommit uppgifter om vilka anhöriga till BB som varit involverade i de olika företagen. Vidare har hos socialförvaltningen i Malmö begärts att få del av handlingar angående eventuellt ekonomiskt bistånd till BB 1986 och aktuella bankkonton eller motsvarande som BB förfogat över under aktuell period och hos stadsdelsförvaltning i Malmö begärts utdrag från socialregistret.

Vidare framgår att det gjordes slagningar på bl.a. BB:s son för att söka efter motiv och om denne vid något tillfälle kunde ha besökt AA.

Som framgår av tidigare upplysningar har överskottsmaterialet varit mycket omfattande.

Det kan noteras att BB:s tidigare offentlige försvarare under förundersökningen fick tillgång till en logg över utredningsmaterialet. Detta för att underlätta genomgången av överskottsmaterialet. Vidare överlämnades till honom en promemoria från 2007 med en sammanställning över vad som framkommit vid förundersökningen 1986. Uppgifter om detta finns på sidan 1 i förundersökningsprotokollet.

Jag har, väl medveten om att polisen på sedvanligt sätt försökt finna ett samband mellan målsägande och misstänkt gärningsman, inte funnit att de uppgifter för vilka redovisas i ovan nämnda mejl har bort redovisas i förundersökningsprotokollet.

Av förundersökningsprotokollet framgår att BB vid tiden för mordet bodde i Malmö. Det framgår bl.a. av de förhör som hållits med BB och också av den protokollsbilaga "Bedrägeri" som finns till förundersökningsprotokollet.

Det har från min sida redan vid den första häktningsförhandlingen och sedan vid huvudförhandlingarna i tingsrätt och hovrätt klargjorts att man inte funnit några andra samband mellan BB och AA än det handavtryck som påträffats på telefondosan men att ett möjligt sätt på vilket de kunnat komma i kontakt med varandra har varit den omständigheten att AA sökt tillfälliga kontakter bl.a. via annonser i dagspress.

HH uppgav sammanfattningsvis att han gjorde samma bedömningar som FF gjort. Han tillade därutöver bl.a. följande.

Särskilt beträffande åklagarens ledande av förundersökning

[- - -]

[Punkt 2]

I ett inledande skede av förundersökningen ansökte åklagaren om tillstånd till hemlig teleavlyssning av BB:s telefon. FF har i sina upplysningar förklarat tankarna bakom åtgärden. Att någon som är misstänkt för ett 24 år gammalt mord på telefon skall börja prata om något som har med mordet att göra är osannolikt om inte polis

och åklagare samtidigt vidtar en åtgärd som hos den misstänkte eller annan person visar att en utredning av det gamla brottet är aktuell. I BB:s fall bestod åtgärden i en förundersökningsåtgärd att kalla en kvinna till ett upplysningsvis förhör om det gamla mordet. Kvinnan i fråga hade vid tidpunkten för gärningen samröre med BB.

Den som varit föremål för en hemlig teleavlyssning skall enligt 27 kap. 31 § rättegångsbalken underrättas om detta. Denna underrättelse har lämnats till BB under förundersökningen.

Någon särskild upplysning om att polis och åklagare samtidigt vidtog åtgärden att kalla kvinnan till förhör har inte lämnats till BB eller hans försvarare.

Är åtgärden att kalla kvinnan till förhör en provokativ åtgärd och förtjänar FF kritik för att hon inte lämnat upplysning om åtgärden?

Provokativa åtgärder är en spanings- och utredningsmetod som inte är reglerad i lag. Vid hantering av provokativa åtgärder har åklagare att följa vad som föreskrivs i Riksåklagarens riktlinjer 2007:1. Till stöd för sina åtgärder har åklagaren också RättsPM 2007:4.

Den nu aktuella situationen är inte ovanlig, men finns inte beskriven i RÅR 2007:1 eller RättsPM 2007:4.

Åtgärden att kalla kvinnan att förhöras upplysningsvis var en naturlig förundersökningsåtgärd med tanke på hennes och BB:s relation vid tidpunkten för mordet. Att kallelsen skickas samtidigt som man har en pågående teleavlyssning innebär inte självklart att åtgärden skall ses som en provokativ åtgärd.

Envar med erfarenhet av brottsutredningar bör dessutom utan särskild upplysning förstå att en teleavlyssning i ett mer än 20 år gammalt ärende endast utförs om den förenas med någon annan åtgärd.

För det fall kallelsen till förhör är att anse som en provokativ åtgärd har FF inte följt det som föreskrivs i RÅR 2007:1 om åklagarens formella hantering.

När det gäller upplysningsskyldigheten till den misstänkte har någon särskild upplysning inte lämnats till den misstänkte i samband med slutdelgivning. Inget har dock gjorts för att dölja att kvinnan kallades till förhör. Information om kallelsen har med största sannolikhet funnits i den så kallade slasken.

[Punkt 3]

Vid husrannsakan i BB:s bostad togs datorer i beslag. Syftet var att kontrollera om det i datorerna fanns information av betydelse för utredningen. Av undersökningsprotokoll framgår att inget av intresse för utredningen har påträffats. Detta är något som i sig talar till BB:s fördel och objektivitetsplikten är tillgodosedd i och med att resultatet framgår av förundersökningen.

[- -]

Åklagarmyndigheten gjorde inledningsvis följande tillägg i fråga om vad som framgick av utredningen.

Enligt en promemoria i remisshandlingarna (bilaga 4 till klagoskriften) har försvaret begärt att få del av kallelsen till förhör med CC. Kallelsen kunde enligt promemorian inte återfinnas i sidomaterialet. Polisens utredningsmän har dock kunnat erinra sig att förhöret skulle gälla CC:s ”eventuella kännedom om ett mord i Eslöv 1986”.

Det förhör med CC som kallelsen avsåg finns redovisat i förundersökningsprotokollet.

Stockholms tingsrätt dömde i juli 2008 JJ till fängelse på livstid. I påföljdsdelen antecknade tingsrätten bl.a. att JJ vid åtminstone 30 tillfällen genomfört handlingar liknade de i domen aktuella mot homosexuella män samt vid ett par tillfällen mot kvinnor. Syftet med överfallen hade inte primärt varit att komma över offrens

tillhörigheter utan att dominera dem genom att binda dem, förnedra dem och trakassera dem.

Den promemoria om JJ som FF nämner i upplysningarna hit redovisades i ett tilläggsprotokoll i januari 2011. Promemorian är daterad den 18 januari 2011. Den skrevs av kriminalinspektör LL och löd enligt följande.

Vid den aktuella tidpunkten hade undertecknad och kriminalinspektör OO ingått i ett projekt, Cold Case gruppen, vars arbetsuppgift vara att utreda huruvida det fanns anledning att på nytt ta upp äldre ouppklarade mord. I Stockholm hade en man, JJ, frihetsberövats för ett mord samt ett mordförsök. Målsäganden i de båda ärendena var män och kontakterna mellan JJ och männen hade knutits under förespeglning att det skulle ske ett möte av homosexuell karaktär. Ett av de ärenden som Cold Case gruppen i Skåne hade på sitt bord var ett mord av en kvinna i Eslöv år 2000. I denna utredning hade JJ förekommit, och hördes sedermera och delgavs misstanke om mordet, men misstanken skrevs av och utredningen lades ned. Det framgick då att JJ var uppvuxen i Eslöv och var bosatt där år 1986. Han var då 14 år gammal. Eftersom Cold Case gruppen, i första hand OO, strax innan JJ frihetsberövades, läst igenom ärendet angående mordet på AA där ett antal yngre män förekommit, uppstod nu fråga om JJ kunde ha varit med vid besöken hos AA. JJ:s namn förekom inte i F-utredningen. Undertecknad och OO skickade (i mars 2008; RÅ:s anm.) per post ut kallelser till de ungdomar som enligt förundersökningen besökt AA, för att om möjligt få svar på om JJ varit med vid besöken hos AA. Ingen av dem som hörde av sig till utredarna hade någon kännedom om att JJ hade varit med vid besöken hos AA. Några kände till JJ, men uppgav att denne inte var med i den kamratkretsen som varit hos AA. Då inga uppgifter framkom att JJ varit med i kamratkretsen som besökt AA, eller på annat sätt kunde knytas till brottsplatsen, företogs inga fler utredningsåtgärder avseende JJ.

Efter att ha redogjort för den rättsliga regleringen redovisade Åklagarmyndigheten följande bedömning.

Bristande objektivitet under förundersökningen, punkt 5

Klagomålen under denna punkt gäller dels att namnet på en person (C) som år 2008 dömdes för mord av Stockholms tingsrätt inte redovisades i förundersökningsprotokollet, dels att åklagaren FF ska ha "beordrat" att ca 250 sidor innehållande uppgifter om personer "man sökt på från tidigare utredning" skulle tas bort från förundersökningsprotokollet.

Den i Stockholms tingsrätt för mord dömde JJ:s brottslighet hade riktats mot homosexuella män. JJ var bosatt i Eslöv vid tidpunkten för mordet på AA. JJ var då knappt 15 år gammal. Jag tolkar klagomålen på det sättet att det intressanta kring JJ, som enligt försvaret borde ha redovisats i förundersökningsprotokollet, inte var dennes namn utan främst uppgifterna som sådana om JJ:s upprepade brottslighet mot homosexuella män i vissa syften i förening med hans tidigare anknytning till Eslöv.

Det kan vad gäller åklagarens redovisningsplikt konstateras att den dåvarande försvararen och den misstänkte BB fick del av de ca 250 sidorna i ett preliminärt förundersökningsprotokoll. Upplysning om att material inte skulle ingå i det slutgiltiga förundersökningsprotokollet lämnades dessutom. Det framgår inte av klagoskriften varför materialet borde ha varit med i det slutgiltiga protokollet. Inte heller framgår det uttryckligen varför det var angeläget för försvaret att namnet på JJ redovisades i förundersökningsprotokollet.

I utredningen om det kvartssekelgamla spaningsmordet har FF redan från början klargjort att man inte funnit några andra samband mellan den misstänkte BB och den mördade AA än handavtrycket. Målet har följaktligen till stora delar kommit att röra kriminaltekniska frågor. I sakens natur ligger att utredningsmaterialet i ett spaningsmord som detta är omfattande och att åklagaren fått sova i vad som ska vara med i det slutgiltiga förundersökningsprotokollet. Det får antas att uppgifterna

om homosexuella kontakter m.m. i utredningen var känsliga för många berörda personer. Även uppgifter om bedrägeribrottslighet i utredningen torde fortfarande ha varit av känslig beskaffenhet för de inblandade trots att brottsligheten härrörde från 1980-talet.

JO har i ”Fallet PP” (JO 2007/08 s. 87, s. 90) betonat att objektivitetskravet ska uppfattas så att även omständigheter som inte entydigt talar till den misstänktes förmån, men som skulle kunna vara av betydelse för dennes försvar, ska tas till vara och redovisas.

En liknande uppfattning redovisas av Förundersökningsutredningen i dess slutbetänkande (SOU 2011:45, s. 128 f.). Utredningen konstaterar att den tillämpning av objektivitetsprincipen som utredningen förespråkar kan medföra att material som försvaret anser vara betydelsefullt hänförs till sidomaterialet. Detta beror enligt utredningen på att det alltid ytterst är en bedömningsfråga vad i utredningen som ska tas med i förundersökningsprotokollet (a. SOU, s. 266).

I fråga om sidomaterial framhålls i Åklagarmyndighetens RättsPM 2008:4, s. 12 att åklagaren är ansvarig för att den misstänkte och försvararen på ett överskådligt sätt informeras om detta material.

Sammanfattningsvis kan det noteras att försvaret fick de aktuella ca 250 sidorna och att försvaret uttryckligen upplystes om att materialet skulle hänföras till sidomaterialet. Jag har inget att erinra mot FF:s bedömning att hänföra de ca 250 sidorna till sidomaterialet. Inte heller har jag något att erinra mot det sätt på vilket det sidomaterialet kom att redovisas till försvaret i ett preliminärt förundersökningsprotokoll samt en promemoria av vilken framgick att material hänskjutits till sidomaterialet. Därmed har enligt min mening den misstänktes rätt till insyn tillgodosetts samtidigt som skyddet för enskilda personers integritet kunnat beaktas.

Vad gäller frågan huruvida uppgift om JJ:s namn m.m. hade bort tas med i förundersökningsprotokollet konstaterar jag att FF och försvaret har olika uppfattningar om detta. Enligt 45 kap. 7 § rättegångsbalken bör sådant som inte rör åtalet inte ges in till rätten. Ytterst är det – som jag redan har berört – en bedömningsfråga vad som ska tas med i ett förundersökningsprotokoll. Mina närmare överväganden kring detta är följande.

Polisen kom inte vidare med spaningsuppslaget om att JJ kunde ha någon koppling till mordet på AA. Åtskilliga andra alternativa hypoteser (spaningsuppdrag) hade uteslutits under utredningsarbetet. Med hänsyn till bevisläget med handavtrycket som det helt centrala beviset kan jag inte se att det var en oriktig bedömning av FF att inte i förundersökningsprotokollet ta med uppgift om t.ex. JJ:s namn eller dennes brottslighet och bostadsort i 15-årsåldern.

Särskilt beträffande åklagarens förundersökningsledning

[- - -]

Punkt 2

Under denna punkt görs det gällande att det vid försvarets genomgång av sidomaterialet framkom att en ”bevisprovokation” förekommit mot BB. Genom att inte redovisa att provokationen misslyckades ska FF ha brustit i sin objektivitet då detta var en omständighet som talade till BB:s förmån.

Vittnet CC fick en kallelse till förhör samtidigt som hemlig teleavlyssning pågick. I en kallelse ska som huvudregel besked lämnas om anledningen till förhöret, vilket också skedde här (jfr t.ex. JO:s dnr 5669-2008). CC bedömdes som ett viktigt vittne med tanke på sina tidigare kontakter med BB. Det var därför naturligt att hon kallades att höras i utredningen och att hon i kallelsen underrättades om anledningen till förhöret. Samtidigt ville man få fram information om mordet för det fall CC

kontaktade BB när hon fick kallelsen. Förhöret med CC har redovisats i förundersökningsprotokollet. BB har underrättats om tvångsmedlen.

Inget tillfördes utredningen genom den hemliga teleavlyssningen. I klagomålen görs det gällande att det skulle kunna ha varit en uppgift till fördel för BB att CC inte kontaktade honom i anledning av kallelsen. För egen del kan jag med hänsyn till bevisläget med ett enda avgörande tekniskt bevis – och otaliga andra spaningsåtgärder som varit resultatlösa under åren – inte se vilken betydelse det negativa utfallet av just den här berörda spaningsåtgärden skulle kunna ha haft i sak.

Även om syftet med kallelsen delvis kanske kan betraktas som provokativt, innebär det inte att riksåklagarens riktlinjer om provokativa åtgärder (RÅR 2007:1) blir tillämpliga. Riktlinjerna tar sikte på situationer då det finns en risk att någon provoceras till att begå ett brott (jfr SOU 2010:103, s. 373). Det var på intet sätt fallet här. Även som ”bevisprovokation” betraktad måste det provokativa inslaget anses mycket begränsat. BB har fått del av all relevant information genom att såväl förhöret med CC som användningen av tvångsmedel mot honom har redovisats i förundersökningsprotokollet.

Om FF även borde ha redovisat att man samtidigt med förhöret ville kontrollera vilka kontakter mellan CC och BB som förhöret kunde föranleda, är ytterst en bedömningsfråga, där utrymmet för olika uppfattningar är betydande. Något fel kan dock FF inte rimligen lastas för.

Punkt 3

Vad gäller denna punkt hänvisar jag till vad kammarchefen anfört.

Punkt 4

Jag instämmer i vad FF anfört om att det inte varit nödvändigt att redovisa uppgifterna om registerslagningarna och förfrågningarna i förundersökningsprotokollet.

DD och EE kommenterade Åklagarmyndighetens yttrande.

JO inhämtade och granskade vissa delar av förundersökningsprotokollet i det aktuella målet.

Rättslig reglering

I 23 kap. 4 § rättegångsbalken, RB, regleras objektivitetsprincipen under förundersökningen. Enligt bestämmelsen ska vid en förundersökning inte endast de omständigheter som talar emot den misstänkte utan även de som är gynnsamma för honom beaktas och bevis som är till hans förmån tas till vara. Objektivitetskravet innebär t.ex. att, om undersökningsledaren låter inhämta viss utredning som talar till den misstänktes förmån, denna utredning inte får hållas utanför förundersökningen. Även omständigheter som inte entydigt talar till den misstänktes förmån men som skulle kunna vara av betydelse för hans försvar ska tas till vara och redovisas. Objektivitetsprincipen innefattar således en redovisningsplikt för förundersökningsledaren. Det anses, utan att detta är uttryckligen reglerat, att åklagaren har att iaktta objektivitetsprincipen även under brottmålsrättegången. (Se bl.a. JO 2007/08 s. 87, och Förundersökningsutredningens slutbetänkande, SOU 2011:45.)

Enligt 23 kap. 21 § RB ska det vid en förundersökning föras protokoll över vad som förekommit av betydelse för utredningen. Vid bedömningen av vilka uppgifter

som är av betydelse måste objektivitetsprincipen beaktas. Förundersökningsledaren måste således vara uppmärksam på att det inte ur förundersökningsprotokollet utmönstras sådana uppgifter som ur försvarets synvinkel kan framstå som betydelsefulla. Den omständigheten att en hörd person inte haft några upplysningar att lämna är inte alltid betydelselös för utredningen. (Se JO 2007/08 s. 87 och JO 1964 s. 212.) Närmare bestämmelser om förundersökningsprotokollets innehåll finns i 20–23 §§ förundersökningskungörelsen. Enligt 20 § ska en rad uppgifter antecknas i protokollet, bl.a. tid och plats för åtgärder under förundersökningen. Enligt 22 § första stycket ska protokoll avfattas så, att det ger en trogen bild av vad som förekommit vid förundersökningen av betydelse för målet.

Enligt 23 kap. 18 § första stycket RB har den som är skäligen misstänkt för brott och dennes försvarare rätt att fortlöpande ta del av det som förekommit vid förundersökningen i den mån det kan ske utan men för utredningen. Så snart åtal har beslutats har den misstänkte och dennes försvarare rätt att på begäran få en avskrift av förundersökningsprotokollet (23 kap. 21 § fjärde stycket RB). Då åtal väcks ska bl.a. en utskrift av förundersökningsprotokollet ges in till rätten. Sådant som inte rör åtalet bör emellertid inte ges in (45 kap. 7 § RB).

Det utredningsmaterial som inte redovisas i det slutgiltiga förundersökningsprotokollet kallas för sidomaterial (ibland även ”slasken”). Såvitt gäller sidomaterialet finns det inte någon författningsreglering i likhet med den som gäller för förundersökningsprotokoll. Sidomaterialet kan bestå av material som åklagaren har bedömt vara betydelselöst för utredningen, men det kan även bestå av material som i och för sig inte ansetts vara betydelselöst, men som åklagaren – ibland efter samråd med försvararen – har bedömt inte behöver tas in i protokollet. I JO 2007/08 s. 87 konstaterade JO sammanfattningsvis att den misstänkte och dennes försvarare har rätt att ta del även av sidomaterialet, samt att det åligger åklagaren att informera dem om förekomsten av ett sidomaterial, så att de själva kan ta ställning till om de vill ta del av detta. Förundersökningsutredningen har lagt fram ett förslag till reglering beträffande hanteringen av sidomaterial. Utredningen föreslår bl.a. att det i 20 § förundersökningskungörelsen införs en bestämmelse om att förundersökningsprotokollet ska innehålla en sammanställning över sidomaterialet. (Se SOU 2011:45, s. 47 och 265 ff.)

Bedömning

Anmälarna har allmänt vänt sig mot hur förundersökningen bedrivits; enligt deras mening har de brottsutredande myndigheterna inte iakttagit sin objektivitetsplikt. Det som föranlett utredning hos JO har gällt åklagarens roll som förundersökningsledare. Klagomålen i den delen har remitterats till Åklagarmyndigheten, som utförligt redovisat sin syn på det som anmälts. Det som därvid framkommit, sett i ljuset av ärendet som helhet, ger enligt min mening inte stöd för att åklagaren brustit i objektivitet. Jag godtar därmed det som från Åklagarmyndighetens sida anförts när det gäller redovisningen av utredningen, utom såvitt avser den hemliga teleavlyssning som förekom i anslutning till att ett

vittne kallades till förhör. Innan jag går in på den frågan vill jag klargöra hur jag ser på de åtgärder som företogs i det sammanhanget.

I samband med att utredningen av det då bortåt 25 år gamla mordärendet inriktades mot BB beslutade förundersökningsledaren att den kvinna som varit BB medbrottsling i ett tidigare sammanhang skulle kallas till förhör och att tillstånd att avlyssna BB telefoner därvid skulle utverkas. Syftet med det senare var, enligt vad förundersökningsledaren uttryckligen angett, att utröna om kvinnan skulle söka kontakt med BB i anledning av kallelsen, varvid det från utredningssynpunkt förstås vore av intresse att avlyssna vad som i så fall skulle sägas.

Förfarandet innebar att två konventionella utredningsåtgärder samordnades. Något rättsligt hinder mot samordningen som sådan har enligt min mening inte förelegat. Att det fanns grund för att kalla kvinnan till förhör kan inte ifrågasättas. Det avgörande för hur förfarandet ska bedömas är om grund för teleavlyssning funnits. De rättsliga förutsättningarna för detta finns angivna i 27 kap. RB, där det bl.a. framgår att det ska vara fråga om förundersökning gällande ett grovt brott (se närmare 18 §) samt att någon måste vara skäligen misstänkt för brottet och att åtgärden ska vara av synnerlig vikt för utredningen (20 §). Tillstånd till sådan avlyssning ska beslutas av domstol (21 §). Kravet på att åtgärden ska vara av synnerlig vikt är strängt, men lämnar på grund av att det inte är närmare specificerat ett utrymme för att anpassa bedömningen till omständigheter i det enskilda fallet. Bedömningens rättssäkerhet garanteras ytterst genom att tillstånd endast kan meddelas av domstol.

Tillstånd till teleavlyssningen meddelades i detta fall av Lunds tingsrätt. Beslutet fattades av lagmannen QQ. Han har i ett yttrande till Hovrätten över Skåne och Blekinge, som avgavs i samband med att BB överklagade tingsrättens dom under åberopande av att QQ varit jävig, anfört att han inte kan erinra sig att han ”av åklagare eller vid TK-sammanträdena närvarande polismän ... informerats om att telefonavlyssningen skulle ha utgjort ett led i någon typ av provokation på det sätt som försvararna gjort gällande” (med ”TK-sammanträdena” avses de sammanträden rätten håller för att pröva frågan om tillstånd till bl.a. hemlig teleavlyssning). Inte heller av åklagarens begäran om tillstånd eller tingsrättens handlingar framgår det att rätten tog del av sådan information vid sammanträdena. Enligt vad åklagaren uppgett ”redovisades givetvis” syftet med åtgärden för tingsrätten (se skrivelse från FF till advokaten EE den 20 januari 2011).

Även om det således råder en i och för sig otillfredsställande oklarhet på denna punkt anser jag mig inte kunna ifrågasätta att syftet med teleavlyssningen berörts under föredragningen inför tingsrätten. Som påpekats från Åklagarmyndighetens sida är det självklart att en begäran om teleavlyssning i en brottsutredning rörande en händelse som inträffat för mycket länge sedan inte är meningsfull annat än om den är kopplad till någonting annat. I detta fall är det tydligt att det var förhörskallelsen som var upphovet till intresset av att avlyssna BB. Jag anser mig alltså kunna utgå från att tingsrätten var informerad om syftet med

teleavlyssningen, även om QQ i efterhand inte kunnat erinra sig hur det närmare förhöll sig med den saken, och att åtgärden därvid befunnits vara av synnerlig vikt för utredningen. Att ett beslut om teleavlyssning typiskt sett kan motiveras under omständigheter liknande dem som här förelåg kan enligt min mening inte heller ifrågasättas.

Mot denna bakgrund anser jag inte att samordningen av förhörskallelsen och teleavlyssningen – som knappast gör skäl för benämningen provokation – kan kritiseras.

Däremot borde syftet med teleavlyssningen ha redovisats för BB och dennes försvarare. Den tillhörde tveklöst den del av förundersökningen som låg till grund för åtalet och det saknade inte intresse för bedömningen av bevisningen att teleavlyssningen inte ledde till att någon kontakt mellan kvinnan och BB kunde beläggas. FF, som själv anser att hon borde redovisat åtgärden, kan inte undgå kritik för att så inte skedde.

I samband med inspektioner har det från JO:s sida påtalats att åklagare, när ärenden om hemlig teleavlyssning föredras för rätten, på lämpligt sätt ska anteckna sådant som inte framgår av ingivna handlingar (se dnr 577-2003 och 4709-2004). Förutom att det är av betydelse om en annan åklagare skulle komma att överta ärendet är det ett självklart rättssäkerhetskrav. Betydelsen av att det efterlevs illustreras i detta fall, där en korrekt dokumentation skulle ha kunnat undanröja den osäkerhet som uppkommit kring vilket beslutsunderlag tingsrätten haft.